
BARTÓK BÉLA

MÁRIAFALVA**(RÓMAI KATOLIKUS LÁNYOK ÉS ASSZONYOK SEGÍTSÉGE
A KÁRPÁTI FALVAK ÚJJÁÉPÍTÉSÉBEN 1915–1916 KÖZÖTT)¹**

Az osztrák-magyar hadsereg 1915. május 7-én űzte ki Magyarországról az orosz hadsereg alakulatait. Hamarosan elkezdődött a károk felmérése, és széles körű, de szervezetlen pénzgyűjtő mozgalom bontakozott ki a lerombolt sárosi, zempléni és ungi falvak újjáépítésének támogatására. Ebből a gyűjtőakcióban a különböző keresztény felekezetek is szorgalmasan részt vettek társadalmi szervezettségüknek megfelelően.

A római katolikus egyház egyik sajátos jellemzője, a Szűz Mária-tisztelet megjelenik a számtalan Mária-ünnep megtartásában, amelynek az első világháború idején különleges szerepe volt. 100 évvel ezelőtt egy esztendőben 30 alkalom volt, hogy a hívek Krisztus anyjára emlékezzenek.² Ezért nem véletlen, hogy 1915 őszén jelent meg a magyar társadalomban az a kezdeményezés, hogy kezdődjön gyűjtés egy olyan kárpáti falu felépítésére, amelyet Máriáról neveznének el. Augusztusban pl. az Angyalok Királynéjaként, Havi Boldogasszonyként, Nagyboldogasszonyként és Hétörömű Máriaként emlékeznek rá. Szeptemberben ünneplik Kisboldogasszonyt, vagyis Mária születésnapját, Mária névnapját, a Fájdalmas Anyát és a Fogolykiváltó Boldogasszonyt. Októberben van a Rózsafüzér Királynőjének, Mária istenanyaságának és Mária tisztaságának, novemberben pedig Mária bemutatásának ünnepe.

Ennek másik előzménye az volt, hogy 1915. szeptember közepén a Budapesti Hírlap közölte egy K. Tiborné nevű „úri asszony” levelét, aki azt javasolta, hogy építsen a társadalom a Magyarok Nagyasszonya, Szűz Mária tiszteletére egy falut, és nevezzék el Máriafalvának.³ Így a Rákosi Jenő által szerkesztett kormánypárti lap lett a kezdeményezés felkarolója, ahová rendszeresen küldtek az olvasók adományokat, amelyeket felsoroltak és eljuttatták az illetékesekhez. Ekkor már – szintén magánkezdeményezésre – elkezdődött egy Ilonafalva nevű település javára történő gyűjtés, de azt egyértelműen egy ilyen keresztnevű hölgy indította el, és rövid időn belül számtalan hasonló nevű nő csatlakozott az akcióhoz.⁴ Máriafalva esetében nehezen lehet elválasztani a felekezeti és egyéni indokokat, de a tudósításokból látszik, hogy vallásos és világi érdekek

---

1 A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

2 <http://lexikon.katolikus.hu/M/M%C3%A1ria-%C3%BCnnepek.html> (2018. 02. 22.)

3 Budapesti Hírlap (BH), 1915. szeptember 19. 14.

4 BH, 1915. augusztus 13. 11.

összefonódtak, és az adakozók szándékától függetlenül egymást erősítették, vagyis akár egy női szolidaritást is feltételezhetünk a jótékony cél mögött.

Szeplőtelen Fogantatás

Bár 1915 augusztusától számíthatjuk a máriafalvai akció kezdetét, de az első jelentősebb jótékonyági rendezvények decemberben Mária megfogadásának ünnepéhez kapcsolódtak. A katolikus nők központilag szervezett mozgalma egyébként 1916 májusáig nagyjából 9 hónapig tartott.

1915. december 3-án az Országos Katolikus Szövetség⁵ nagyhatású felhívást adott ki Máriafalva felépítésére. Különösen a lelkeszi tevékenységet végző papságot kérték fel a gyűjtésre és arra, hogy a befolyt összegeket a szövetség számlájára fizessék be a helyi posta takarékpénztáraknál.⁶ Először Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe – december 8. – alkalmából szerveztek jótékonyági rendezvényeket.

Az esztergomi érseki nőnevelő intézet Mária-kongregációja 1915. december 5-én Csernoch János hercegprímás, az esztergomi főkáptalan, a katonai hatóság vezetője, a tisztikar és a helyi közönség érdeklődése mellett és az intézet tanulóinak részvételével jótékony előadást rendezett a Kárpátokban felépítendő Máriafalva nevű község javára.⁷

Az intézet Mária-kongregációja nemcsak egy falu, hanem részben a katonák támogatása céljából rendezte meg műsoros estjét. A program a következő volt: elsőként Szávay Gyula Prolog c. versét mondta el egy diáklány, majd Weber Marsch és Rondo c. négykezes zongoraművét két növendék játszotta. Hackl és Hevesi Imádság c. dalát a kongreganisták kórusa énekelte, majd Hörl Gyula Hunnia gyásza c. jelenetét adták elő a Jézus Krisztus, a századok királya c. színdarabból a diákok. A három szereplő az allegorikus Hunnia, a Halandó és az Idők Vezére volt. Ezután Liszt Ferenc egyik rapszodiáját és a Magasan repül a daru c. dalt a Nemzeti Zenede egyik lány növendéke adta elő. Gounod Ave Maria c. művét egy tehetséges lány énekelte, aki De Sanctis Artúr növendéke volt a Fodor-féle zeneiskolában. Hegedűn egy másik diák, zongorán Müller Karolina tanítónő kísérte. Ezután Sas Ede A nábob fia c. versét ismét egy tanuló szavalta el, majd Büchner és dr. Pécsi Kárpáti őrszem c. dalát énekeltek a

5 Az Országos Katolikus Szövetség (1908-1949) egy központi társadalmi szervezet volt, amelynek célja az egyesületek, intézmények, mozgalmak kezdeményezése, fenntartása, a társadalom katolikus szellemének megszilárdítása volt, és a 20. század elején alakult egyesületek tartoztak az irányítása alá. Elnöke gróf Zichy János lett. <http://lexikon.katolikus.hu/O/Orsz%C3%A1gos%20Katolikus%20Sz%C3%B6vets%C3%A9g.html> (2018. 04. 12.)

6 BH, 1915. december 4. 11.

7 BH, 1915. december 11. 12.

kongreganisták, végül Dancla Resignation c. művét játszotta el zongorán egy újabb zeneiskolás, Borus Adolf zenetanár kíséretében.⁸

Sebők Imre esztergomi pap, az érseki tanítóképző igazgatója hosszú tanulmányban igazolta Máriafalva felépítésének szükségességét. Sebők 1914. augusztus 18-tól 1915. szeptemberéig a galíciai és kárpáti harctéren tábori lelkes volt az esztergomi katonák között, majd hazarendelték, és 1915. októberétől a tanítóképző igazgatójaként szolgált.⁹

Örömmel nyugtázta, hogy mind az állam, mind a római katolikus egyház székhelye – Budapest és Esztergom – is megmozdult ennek az érdekében. Számára is nyilvánvaló volt, hogy egy Mária-ünnep alkalmából kellett megrendezni a katolikus jótékonyági esteket, hogy egy „új, magyar és keresztény falut” adjanak az országnak. Úgy vélte, egy település támogatása is jelent valamit az orosz gránátok és gyújtogató kozákok által letarolt vidéken. Az azonban már nem teljesen igaz, hogy a két legnagyobb katolikus közösség képviselői felekezeti és nemzetiségi különbségek nélkül mindenkit megszólítottak, mert Krisztus nagy iskolája, a szenvedés egy nagy táborba gyűjtötte az embereket. Az a kutatás egyik tapasztalata, hogy Máriafalva álmának megvalósítása leginkább a római katolikusok szívügye volt. A fronton és otthon szenvedőket viszont összekapcsolhatta ez a cél. „Mi, katolikusok, nem teszünk most különbséget – írta Sebők Imre – a magunk hittestvére, és a protestáns, az ősegyházhoz ragaszkodó görög egyesült és a békében botorul Moszkva hívogató szavára hallgatott skizmatikus sőt még a vagyonából a kozák dúláskor kiforgatott határlakó orthodox zsidó között sem.”¹⁰ A katolikus teológus mondataiban volt megértő szándék, mert többször hangsúlyozta, hogy minden hívő egyformán szenvedett a kárpáti csata idején, és volt benne szánalom is a – szerinte – tévúton járó görögkeleti hívek és az értelmetlenül korbáccsal a halálba kergetett orosz muzsik fiúk iránt, akik ezrével fúltak bele a hóba.

A katonák áldozatvállalása után a civileken van a sor, szögezi le Sebők Imre, és ismétli, hogy ennél a célnál nem számítottak a társadalmi eltérések. A katolikusok szíve és erszénye nyitva volt minden háborús segélyakció számára, de volt egy sajátos iránya ennek a tevékenységnek, ami csak erre a felekezetre volt jellemző. „Nem szabad elmúlnia ennek a világtörténelmi időnek a magyar nemzet feje fölött anélkül hogy örökös nem múló emléket ne állítana Annak (sic!) aki az ő szentséges imájával, mint ezer éven át annyiszor, megint megsegítette a magyart.”¹¹ – emlékeztette a szerző olvasóit a köszönetre. Felidézte a

8 Esztergom, 1915. december 6. 1.

9 Sebők Imre (1878–1917) hittanár, a budapesti piaristáknál érettségizett, a teológiát Esztergomban végezte, 1902-ben szentelték pappá, Rómában doktorált, Budapesten középiskolai tanári oklevelet szerzett és katonai szolgálatáig ott tanított. A Földrajzi Társaság tagjaként a magyarok nyomait kutatta ázsiai utazása során, de járt Észak-Amerikában is. <http://lexikon.katolikus.hu/S/Seb%C5%91k.html> (2018. 02. 21.)

10 *Sebők Imre*: Máriafalva, Esztergom, 1915. december 25. 5. és Pápa és Vidéke, 1915. december 25. 4. Dunántúl 1915. december 28. 3.

11 *Uo.*

muhi és a mohácsi csatákat, ahol a Magyarok Nagyasszonya képe volt a magyar zászlókon, de zászlaja ott volt a törököktől visszafoglalt budai vár fokán is, tragédiában és diadalban egyaránt.

Ezután a háborús Mária-tisztelet személyes emlékeit sorolta fel, amelyeket 1915 januárjában a Kárpátokban tábori lelkeszként élt át. „Ott volt a Szent Szűz úgy mint Mohácsnál úgy mint Buda ostrománál a Kárpátokban is: ott volt a kis rutén falusi templomok ikonosztázán, amelyek elé térdelve imádkozni járt a magyar baka, ha a rajvonalból pihenő napokon a tartalékba került; ott ragyogott a képe az esztergomi fiúk csukaszürke sapkáján, akiket a csillogó ezüstös Mária-érmekről az oroszok gárdistáknak néztek; ott volt a Szent Szűz képe előttünk, amikor előre mentünk, amikor küzdöttünk, és amikor hosszú hetekig kitarva egy helyben égi segítségre volt szükségünk, hogy el ne vesszen az erőnk a rettenetes harcban. És ennek az emléket akarja most megörökíteni az ország katolikus népe.”¹² A mondanivaló szerint tehát Szűz Mária valamilyen módon állandóan elkísérte a magyar katonákat a hóban, a fenyvesekben, a völgyekben, a csúcsokon, zászlókon, érmeken, de a kötözőhelyeken a sebesültek között is.

Sebők szerint is az Országos Katolikus Szövetség vezetésével kezdődött el Máriafalva felépítésének szervezése, bár szerinte a kezdeményezés a Budai Katolikus Körtől származott. Elsőként – amint láttuk – Esztergomban rendeztek jótékonyági estet ennek érdekében, amely során a hercegprímás személyesen adta áldását a tervre, majd két nap múlva, december 7-én a magyar főnemesi családok képviselői gyűltek össze Budapesten ugyanabból a célból. Esztergomban több mint 3000 koronát gyűjtöttek, ami – akkor úgy tűnt – 6-7 házra lehet elegendő, de iskolát és templomot is szerettek volna Máriafalván építeni. A programadó tudósítás végén kiderült, hogy a vidéki püspöki székhelyeken is terveztek Máriafalva-ünnepségeket a Magyarországot megmentő Szűzanya tiszteletére, hiszen nemcsak a hála, hanem a múltidézés emlékműve lehetett volna egy ilyen nevű település a Kárpátokban.¹³

A Mária-ünnep alkalmából a Katolikus Leányok Országos Szövetsége 1915. december 10-én tartott választmányi ülésén háborús jótékonyági célra 200 koronát szavazott meg, amelyből az özvegyek és árvák javára 50, Máriafalva felépítésére 50, imakönyvekre 50, és a sebesült katonák karácsonyi ajándékaira 50 koronát terveztek.¹⁴ Ugyanakkor a konzervatív liberális szellemű Budapesti Hírlap szerint a Vöröskereszt keretében is indult egy mozgalom annak érdekében, hogy a Kárpátokban egy elpusztult községet Máriafalva néven újraépítsenek a magyarországi lányok és asszonyok. Erre a célra 1915. december 7-én Budapesten az Uránia Színházban a Vöröskereszt-iroda férfi és női alkalmazottai műkedvelő előadást rendeztek. A műsorban a korszakban nagyon nép-

---

12 Uo.

13 Uo. 5.

14 BH 1915. december 12. 12.

szerű élőképeket is bemutatottak.¹⁵ A szervezet központi irodájának tisztviselői nemcsak színdarabbal, hanem hangversennyel is készültek.¹⁶ A programnak az volt az érdekessége, hogy egyáltalán nem egyházi szervezésű és vallásos jellegű volt, sokkal inkább könnyed polgári szórakozást nyújtott a nézőknek. A vallásos és világi rendezvény célja azonban ugyanaz volt: Máriafalva felépítése. A rendezvény a korabeli tudósítások szerint „pompásan” sikerült, mert az iroda magasabb és alacsonyabb beosztású hivatalnokai egyformán lelkesen vették ki részüket a műsorból. Bevezetésként Harminchatodik Rácz Laci cigányprímás és zenekara magyar nótákat játszott, azután egy vidám amerikai némafilmet vetítettek, ami még újdonságnak és ritkaságnak számított akkoriban, majd színes kabaréműsor következett. Az est első felében Budapesten ismert művészek léptek fel. Medgyaszay Vilma Szirmai Albert dalait énekelte, Sajó Géza gitározott, Vidor Ferike cselédnótákkal neveltette meg a közönséget, majd Szabó Katóka szavalt egy monológot. A második részben a Vöröskereszt munkatársai amatőr színészként adták elő Murai Károly Virágfakadás c. vígjátékát. Az epilógust hatásos élőképek kísérték. A nézőtéren – a beszámoló szerint – nagyszámú és előkelő közönség ült, amelynek támogatása jelentékeny (?) összeget hozott a nemes célnak.¹⁷ Arra is van adat, hogy a központi iroda dolgozói 1916. március elején is rendeztek egy jótékonyági estet egy három felvonásos színdarab bemutatásával, de ezúttal már a budai Katolikus Kör¹⁸ székházában, ami az összefogás vagy együttműködés jelének tűnik.¹⁹

Gyümölcsoltó Boldogasszony

Ez a márciusi Mária-ünnep nemcsak Jézus megfogadásának, vagyis az angyali üdvözlötnek napja volt, hanem a néprajzkutatók szerint a kertgazdálkodásban is volt mágikus hagyománya, így akár a kárpáti falvak újjászületésével is asszociálható.

1916 februárjában a mozgalmat a Dél-Dunántúlon gróf Zichy Gyula pécsi püspök vette pártfogásba, aki saját adományaként és a Piusz Gimnáziumban²⁰

15 BH 1915. november 26. 13.

16 BH 1915. december 7. 11.

17 BH 1915. december 18. 13.

18 A katolikus körök a hívek szervezkedésének legegyszerűbb formái voltak, kaszinó jelleggel működtek a józan szórakozás és időtöltés céljával. Főként kulturális tevékenységet folytattak, de az állam és a katolikus egyház konfliktusai idején politikai jelentőségük volt. Az első kör és központi irányító szervük 1888-ban alakult meg. <http://lexikon.katolikus.hu/K/Katolikus%20K%C3%B6r.html> (2018. 02. 22.)

19 BH, 1916. március 2. 11. és március 7. 10.

20 A X. Pius pápáról elnevezett pécsi Pius Gimnáziumot Zichy Gyula püspök alapította, 1912-ben nyitották meg a jezsuita szerzetesek 50 tanulóval, de az építkezés és a háború még évekig akadályozta a rendszeres oktatást. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pius%20Gimn%C3%A1zium.html> (2018. 02. 21.)

tanuló diákok gyűjtésének eredményeként 1310 koronát küldött a szövetségnek.²¹ Egyébként februárban is tartanak két Mária-ünnepet a római katolikusok, ami megfelelő alkalom lehetett még egy fiúiskolában is a tisztelet és a szolidaritás kifejezésére. 1915. december közepéig a budapesti ciszterci Szent Imre Gimnázium fiú tanulói is gyűjtöttek 2000 koronát jótékony célokra, és ők is juttattak belőle Máriafalva javára.²² 1916. február közepén írt levelet a Szövetségnek Mamusich Lázárné, a szabadkai Úrinők Kongregációjának elnökösszonya, amelyben kifejezte jómodú társainak azt a készségét, hogy elvállalják a leendő máriafalvai katolikus templom oltárának felszerelését.²³

Ugyanekkor az irgalmas nővérek váci Karolina Intézete²⁴ is rendezett Máriafalva javára iskolai ünnepségeket, amely a híradás szerint 6 alkalommal újrajátszott nagyszerű színdarabot jelentett, és összesen 1400 koronát jövedelmezett.²⁵

1916. elején a Mária-ünnepek hatása alatt a Dunántúl más részén is felledült az adakozó kedv, és ott is a római katolikus lányiskolák tűntek ki buzgalommal. Tolna vármegyéből van ehhez néhány hírünk. Szommer Gyula grábóci plébános 17,25 koronát gyűjtött hívei körében Máriafalvára,²⁶ és tudunk arról, hogy Fent Ferenc szekszárdi esperes plébános is adakozásra buzdította híveit.²⁷ Eközben a szekszárdi fiúgimnázium egy diák-színelőadás belépőjegyeiből gyűjtött Máriafalvára 170 koronát.²⁸ A bonyhádi Immaculata Leánynevelő Intézet²⁹ diákjai február 27-én tartottak jótékony célú estet Máriafalva javára, amely nagy sikert aratott.³⁰ A bonyhádi iskola mellett Koch Alajos pincehelyi plébános is küldött egy jelentékeny összeget a következő levél kíséretében. „Postautalványon 170 koronát küldök a Tek. Szerkesztőségnek, mint a pincehelyi leánykongregációnak szerény de lelkesedéssel hozott adományát és gyűjtését Máriafalvára azon tiszteletteljes kérelemmel, hogy azt rendeltetési helyére juttatni kegyeskedjék. 50 koronát a kongregáció törzsvagyonából ajánlott fel,

21 BH, 1916. február 17. 10.

22 BH 1915. december 15. 10.

23 Pesti Napló, 1916. február 18. 9.

24 A Karolina Iskolát 1905-ben alapította Csáky Károly váci püspök lányok számára, akiket a páli Szent Vincéről elnevezett irgalmas nővérek neveltek, és 1916-ban kereskedelmi tagozatot is indítottak. <http://lexikon.katolikus.hu/V/V%C3%A1c.html> (2018. 02. 21.)

25 BH, 1916. március 5. 12.

26 Tolnamegyei Közlöny (TMK), 1916. február 20. 3.

27 TMK, 1916. március 12. 3.

28 *Dunántúl* 1916. április 4. 3.

29 A bonyhádi Immaculata Intézet római katolikus polgári lányiskoláját 1905-ben páli Szent Vince irgalmas nővérei alapították 1905-ben állami segítséggel. <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bonyh%C3%A1d.html> (2018. 02. 21.)

30 TMK, 1916. március 5. 3.

a 120 korona gyűjtését pedig a következő tagok végezték nagy ügybuzgalommal...” – írta a plébános, és felsorolt 17 pinchelyi lányt, akik kitartó munkával gyűjtögettek.³¹

Békefi Remig zirci ciszterci apát 1500 koronás adományából 500 koronát szánt Máriafalvának, amit Zichy Jánoshoz juttatott el.³² Az értényi katolikus hívek ugyanakkor 14 koronát gyűjtöttek,³³ a baranyaszentgyörgyi plébánia pedig 21 koronát küldött.³⁴

A Középponti Katolikus Kör³⁵ 1916. március 22-én tartotta 29. rendes közgyűlését gróf Zichy János³⁶ elnök vezetésével, ahol Csernoch hercegprímás mellett több főpap, minisztériumi főtisztviselő és egyetemi tanár is részt vett. Nagy teret kapott a kör hadikórházának működése és a hadiárvák ellátása, de fontosnak tartották az 1915 végén indított máriafalvai akció kiterjesztését is.³⁷ A közgyűlés ismét Zichyt választotta világi elnökké, egyházi elnökké viszont Szmrecsányi Lajos egri érseket. A Zichy család más módon is kiállt az ügy mellett, mert Zichy Viktória és Zichy Ludovika grófnők³⁸ az Országos Katolikus Szövetséghez nemcsak a hadiárvák részére küldtek 1000 koronát, hanem Máriafalvára is.³⁹ A Katolikus Népszövetség budapesti IV. és V. kerületi szervezete a szövetség nagytermében ún. „hazafias böjti estet” rendezett, amelynek részleteiről azonban nem tudtunk meg többet.⁴⁰

Egerben a Hevesmegyei és Egervidéki Jótékony Nőegylet is – amely 1867-ben alakult meg hivatalosan és az első világháború idején Jankovich Dezsőné, az egri polgármester felesége vezette – 1916 februárjában kezdeményezett egy adománygyűjtő rendezvényt, de el kellett halasztaniuk. A programot „háborús délutánnak” nevezték, és időpontját először március 1-jére tűzték ki, és igyekeztek, hogy még húsvét előtt megtarthassák. A tiszta jövedelem nagyobb részét egy Sáros vármegyében építendő házra szerették volna fordítani, de akkor még szó sem volt Máriafalváról.⁴¹

31 Dunántúl, 1916. március 1. 5.

32 Dunántúl 1916. február 23. 3.

33 Uo. 1916. február 27. 6.

34 Uo. 1916. március 18. 3.

35 A Középponti Katolikus kör 1888-ban alakult Budapesten a vidéken működő katolikus körök összefogása céljából, a katolikusok vallási, kulturális és anyagi érdekeinek védelmére, eredetileg a politika teljes kizárásával. <http://lexikon.katolikus.hu/K/K%C3%B6z%C3%A9pponti%20Katolikus%20K%C3%B6r.html> (2018. 02. 22.)

36 Gróf Zichy János (1868-1944) nagybirtokos, országgyűlési képviselő, számos katolikus szervezet vezetőségének tagja, 1918-ban rövid ideig kultuszminiszter, Zichy Gyula pécsi püspök bátyja volt. <http://lexikon.katolikus.hu/Z/Zichy.html> (2018. 02. 22.)

37 BH, 1916. március 22. 9.

38 A két hölgy Zichy Gyula püspök és Zichy János testvére volt.

39 BH, 1916. február 1. 9.

40 BH, 1916. március 25. 16.

41 Egri Újság (EÚ), 1916. február 13. 3.

Végül 1916. április 1-jén került sor az egeri „háborús délutánra”, és ekkor már úgy hirdették, hogy Máriafalva javára fognak gyűjteni. Meghívták Novák Mártonné⁴², hogy „Mi és a háború” címmel tartson előadást, Sebeők Márta operaénekesnőt, Szécsényi Márta előadóművészt, Drumár László hegedűművészt és Huszthy Zoltán zongoraművészt. A zenét az akkor Egerben állomásozó császári és királyi 21. gyalogezred kuttenbergi (Kutná Hora) pótzászlóaljának kiválóan képzett cseh zenészekből álló népszerű katonazenekara szolgáltatta.⁴³ A kíváncsi érdeklődők hamarosan megismerhették a programot is, amelyet nem a vallásos áhítatból és nem a hazafias szenvedélyből, hanem sokkal inkább klasszikus polgári ízlésből állítottak össze. A műsor kezdetén a katonazenészek Weber Bűvös vadász és Meyerbeer Dinorah c. operáiból játszottak részleteket Anton Mach karnagy vezetésével. Ezután tartott előadást Novákné a nők háborús kötelességeiről. Hamarosan következett egy ária Verdi Álarcosbál c. operájából, Solweig dala Griegtől, és Tarnay Alajos Millióra c. dala. Kozma Andor Rapsodia című verse az irodalmat képviselte, majd ismét dalok következtek Schuberttől, Franztól és Tarnaytól, de egy férfi énekes előadásában. Wieniawski Souvenir című, hegedűn előadott műve után ismét női ének következett Hildach, Mahler műveiből néhány magyar népdal társaságában. A műsort a cseh katonazenekar zárta, mert a zarándokok kórusát adták elő Wagner Tannhauser c. operájából.⁴⁴

Nemcsak a tehetséges művészek emelték az egeri délután színvonalát, hanem a meghívott előadó is. „Novák Mártonné, Budapest jótékony nővilágának vezére mindenütt ott van, ahol szavakkal buzdítani s tettekkel példát kell mutatni – írta róla az egeri sajtó –. Szimpatikus és eredményes működése tiszteletet és megbecsülést szerzett neki országszerte.”⁴⁵ A műkritikus azonban nem volt ilyen kedvező véleménnyel a szónokról. Bírálata nem annyira egy női politikusnak, hanem inkább a konzervatív nézeteknek szólt, mert a zenei élmény leírása sokkal nagyobb helyet kapott, és számára nagyobb élvezetet nyújtott. „A délután előadója Novák Mártonné volt – írta ironikusan a tudósító –, aki igen szép előadásában bokrétába szedte mindazokat az általánosságokat, amiket a vallás erkölcsi nevelés nevében szoktak a modern sajtó ellen eldöröggni, s amikben van sok igazság, de van sok túlzás is. A közönség az előadást érdeklődéssel hallgatta és végül megtapsolta.”⁴⁶ A világias egeri kulturális műsor végül 800 koronát jövedelmezett a vallási eredetű célra.

42 Novák Mártonné született alapi Salamon Gizella 1916-ban a Katolikus Sajtóegyesület Hölgybizottságának alelnöknője volt. Budapesti Hírlap 1916. április 4. 9.

43 EÚ 1916. március 24. 3.

44 EÚ 1916. március 30. 3.

45 EÚ 1916. április 1. 3.

46 Uo.

Keresztények Segítségé

Ez a május 24-én tartott ünnep a törökök felett aratott 1571. évi lepantói győzelemre emlékeztette a katolikusokat, de Bécs és Buda 1683–1686 közötti felszabadítását is kapcsolatba hozták Szűz Máriával, vagyis a körülmények közvetve hasonlítottak az oroszok 1915. évi kiűzéséhez.

Májusban is van három Mária-ünnep, ezért nem meglepő, hogy volt olyan intézmény, ahol ekkor rendeztek jótékony előadást. 1916 áprilisában a nagykárolyi római katolikus elemi lányiskola tanulói is készültek egy műsoros esttel Máriafalva javára, amelyen a kislányok énekekkel, versekkel és színjátékokkal köszönték meg a nézők adományait.⁴⁷ A szatmári lapok a gyermekek hozzátartozóinak megnyerése céljából heteken keresztül hirdették a rendezvényt, egyre jobban hatva a felnőttek érzelmeire, és fokozva kíváncsiságukat. A jótékony cél miatt a belépő 2 korona lett, de felülfizetéseket is vártak. A Szatmármegyei Hírmondó, Szatmár Vármegye Jegyzőegyesületének hivatalos közlönye és az Északkeleti Újság, amely Nagykaroly és Érmellék alcímmel jelent meg, 1916 áprilisában és májusában hasonló adatokkal és meglehetősen részletesen számolt be a készülődésről és az eredményről, mivel mindkét lapot Nagykarolyban szerkesztették és adták ki.⁴⁸

Május 14-én került sor a nagykárolyi ünnepségre a katolikus legényegylet dísztermében, ahol a program díszfelvonulással kezdődött. Ezt követte az Angela, a Gondviselés angyala című négyfelvonásos színmű, amelyet német nyelvből fordított Scheirich Antal. Szerepelt benne Emora, török pasáné (!), Zelima, a lánya, 4 rabnő, akik egyike volt Angela, a címszereplő, egy parasztlány és Kabdal, a török hajcsár. A színdarab után Győry Vilmos Csak várja, egyre várja őt c. versét mondta el egy IV. osztályos tanuló, majd Molnár Mihály és Gács Demeter A tékép c. katonanótáját énekelte el egy másik negyedikes. Egy másik színdarab zárta az estet, amely az Önkéntes Nősereg címet kapta, és karakterei Zólyomi tábornok, leánya és négy barátnője, valamint egy szobalány voltak.⁴⁹ Ezek az alkalmi színdarabok nem magas színvonalat képviseltek, mert inkább az volt a szerepük, hogy az ismerős szereplők hatására a nézők bőkezű adományokat adjanak.

Récsei Ede⁵⁰ piarista szerzetes, nagykárolyi plébános még egy alkalmi verset is írt a nagy ünnepségre. Az első versszakokban a kárpáti csata hangulatát próbálta felidézni, majd a pusztulás képeit sorolta fel néhány strófában.⁵¹ Ezután a

47 Északkeleti Újság (ÉKÚ), 1916. április 29. 1.

48 ÉKU 1916. május 6. 3. és 1916. május 13. 4.

49 ÉKÚ 1916. május 13. 4–5.

50 Récsei Ede (1868–1927) Vácott tanult, ott lépett be a rendbe, 1894-ben végzett latin–német szakon a pesti egyetemen, Léván, Vácott, Kecskeméten, Kolozsvárott, a piarista főiskolán tanított, és 1908-tól Nagykarolyban volt házfőnök és helyettes plébános, később Sátoraljaújhelyen, a trianoni béke után viszont Romániában élt és tanított. <http://lexikon.katolikus.hu/R/R%C3%A9csei.html> (2018. 02. 22.)

51 ÉKU 1916. május 20. 1.

lázás újjáépítés izgalmát igyekezett közvetíteni, és azt hangoztatta, hogy már-már a természet maga követeli Mária magasztalását. A szerzetes nem kevés túlzással egy óriási látomásban fogalmazta meg a saját vágyálmát. „Nem falvakat, csak egyet, szépet,/ De ez legyen majd színmagyar,/ Milyet Anyánk óhajt, akar,/ És benne hőseinknek nagy emléket! / Sok szép házának minden ormán / Szűz Máriának képe s tornyán / Fénylő kereszt, mely annyi hős magyart takar!”⁵²

A korabeli tudósítások szerint az apácák növendékei nagy sikert arattak a műsoros esttel, amely a Szatmármegyei Hírmondó szerint 700 korona tiszta jövedelmet hozott a nemes célra.⁵³ A színdarabok mellett különösen Récsei atya rendezői és költői tevékenységét dicsérték. A nagykárolyi ünnepély záró számadása így alakult a helyi sajtó – nem teljesen megbízható – adatai alapján:

bevétel	felülfizetés	összesen	kiadás	tiszta bevétel	hadikölcsön kötvény	Máriafalva számára
678,32	126,30	814,62	114,45	700,17	194	506,47

A nővérek azért vásároltak a bevételből egy kötvényt, hogy támogassák az állam hadikiadásait, és annak egyéves kamatát éves jutalomként egy kiválóan tanuló kislány kaphassa meg. Sokkal érdekesebb volt azonban a nagykárolyi „társaság” – a kisvárosi középosztály – számára, hogy kik és mennyit fizettek a belépődíjon felül. Récsei Ede piarista házfőnök erről is közölt egy – kissé túlzásnak tűnő és 50 fillért is feltüntető – kimutatást. A következő – csak tájékoztató jellegű – összefoglaló táblázat a nagykárolyi lap listája alapján készült.⁵⁴

52 Uo. 2.

53 Szatmármegyei Hírmondó, 1916. május 21. 2.

54 ÉKU 1916. május 27. 4. 5.

adományozó neve	összeg (Korona)
nagykárolyi rózsafüzér-társulat	20
dr. Boromissza Tibor szatmári püspök	10
HuszthyMagdica	10
dr.Jékel László	10
Péchy Lászlóné	10
Harász Pál	6
Kleiner Dezső	5
Harász Pálné	4
Gruber Mártonné (Szaniszló)	4
Jeszenszky Béláné (Nagysomkút)	3
Baligács Vazul (Kaplony), Berkő Pál, Braneczky József, dr. Brugós Gyuláné, Ifj. Gindele Ignác, Gyórfi Erzsébet, Jakab Gyula, Zaklovits György (Szatmár), Kurz Erzsébet, Lukovits Endre, Madarassy István, Magot Györgyi, Sarkady Sándor, Süveg Ferencné (Kismajtény), Szabó Pál, Révész Remig ferences házfőnök (Kaplony), Vidákovich Dániel, P. Tóth Lajos	2
Akkermann Györgyné, dr. Hetey Zoltánné, Kern, Mókán Margit, Rubletzky Ignácné, Wieser Miklósné	1
Magyar Bandi	0,80
Leitner Józsefné	0,50
Összesen	126,30

A 36 túlfizető vendég között a katolikusok, nők voltak többségben, talán mert a jótékonyság célja és a gyermekek szereplése jobban hatott rájuk, de találunk közöttük környékbeli községekben lakó személyeket is. Az átlagos adomány 3,50 korona volt. Az is bizonyos, hogy a város összetételéből következően voltak közöttük görög katolikus vagy izraelita felekezetűek, és a családnevek hangzása alapján német és román anyanyelvűek.

A Pécsi Új Lap szerkesztősége küldött 150 koronát, amelyet a város néhány hazafias érzelmű lánya gyűjtött egy műkedvelő előadás keretében Máriafalva felépítésének költségéhez.⁵⁵

A gyűjtőakció szórványosan 1917 tavaszáig folytatódott és a Budapesti Hírlap minden esztendő első hónapjában tételesen közölte az újsághoz érkezett különböző adományokat. Az is elgondolkodtató, hogy a lapban megnevezett adakozó nők közül hányan bírhatták a Mária nevet, ami Ilonafalva esetében fontos vizsgálati szempont volt. Még a férjezett nevükön adakozó asszonyok is ezt a keresztnévet viselhették, és támogatásuknak ezt a szubjektív indokát sem lehet figyelmen kívül hagyni. Ez volt jellemző pl. Szalárdy Mariska (Budapest, 10 korona)⁵⁶, Szondy Mária (Zombor, 2 korona)⁵⁷, valamint egy Mária Terézia keresztnévű hölgy (Szelistye, 5 korona)⁵⁸ esetében. Eszerint Máriafalva javára

55 Dunántúl 1916. június 14. 4.

56 BH 1915. október 7. 10.

57 BH 1915. november 6. 10.

58 BH 1916. január 29. 10.

1915 végéig még 379 koronát, 1916 végéig 186 koronát⁵⁹ adtak a különböző testületek és személyek. Ha csak ezeket az ismert összegeket és a fenti rendezvények bevételeit összegezzük, az akció már akkor is elérte a 10 000 koronát, aminek további sorsáról azonban nincs tudomásunk, mert nemcsak Szűz Mária nevét nem adhatták a kárpáti falunak, de a különböző gyűjtésekből befolyt összegeket is egy államilag ellenőrzött közös alapba vonták össze, és annak segítségével zajlottak az építkezések. Az építkezési költségek növekedésével azonban ez az összeg alig lett elég 10 – melléképület nélküli – parasztház felépítésére.

1917. június 7-én tartotta az Országos Katolikus Szövetség igazgatótanácsa ülését, amelyen Zichy János gróf elnökölt, és az állami és egyházi szervek magas rangú vezetői vettek részt. Hindy Zoltán számolt be az árva- és özvegyellátás 1916. évi eredményeiről, és a sikeresnek nevezett, de nem részletezett Máriafalva-akcióról.⁶⁰

A nagyobb összegek adományozói tehát azt szerették volna, hogy az újjáépülő falvakat örök emlékül valami általuk meghatározott névvel jelöljék meg. Így állt elő az az érdekes helyzet, hogy végül már több nevet indítványoztak az adakozók, mint amennyi kárpáti falu elpusztult. 1916 tavaszán azonban kiszivárgott, hogy a kormány nem engedi az új kárpáti falvakat átkeresztelni, mert nem akarták, hogy a történelmi nevek megsemmisüljenek, és a régi dicsőség emlékei eltűnjenek. Marton Ödön miniszteri tanácsos szerint Khuen-Héderváry Károlynak, a kárpáti falvakat felépítő bizottság elnökének volt az a határozott, de egyéni véleménye, hogy nem szabad a kárpáti falvak átnevezését megengedni. Bűn volna történelmi helységek híres neveit egyszerűen eltörölni, egyes nevek eltörlése miatt pedig a helyi lakosok is valósággal fellázadnának.⁶¹

Ennek a látszólag jótékony mozgalomnak azonban voltak nagyon is erős ideológiai és politikai felhangjai. Szabó Miklós történész, aki az 1896–1986 közötti magyarországi politikai kultúrát kutatta,⁶² 1973-ban a 19–20. század fordulójának magyar konzervatív politikai gondolkodásában új vonásokat fedezett fel. Azt állította, hogy a 20. század elején – az első világháború előtt és közben – a Mária-kongregációk a jezsuita rend női osztagai voltak, amelyek a politikai katolicizmus antiliberális eszméit terjesztették. A katolikus újságkiadás és terjesztés céljából pl. 1911-ben a budapesti hölgykongregáció tagjaiból alakulta Katolikus Hölgyek Országos Sajtóegyesülete, amely Novákné személyében maga is kivette részét a jótékonyági akcióból.⁶³

59 BH 1917. január 1. 5.

60 ÉKU 1917. június 9. 4.

61 EÚ, 1916. március 7. 2.

62 Szabó Miklós: Politikai kultúra Magyarországon (1896–1986), ELTE-MKKE, Budapest, 1989. 177–190.

63 Szabó Miklós: Az újkonzervativizmus és a jobboldali radikalizmus története (1867–1918), Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2015. 313.

„A tudatosan kitűzött cél a klérushoz hű politikai elit nevelése – írta a kutató – befolyásos, magas pozíciójú emberek tömörítése exkluzív, az előkelőséget, társadalmi rangot sugalmazó szervezetbe, világnézeti befolyásolásuk rendszeres szeminárium jellegű képzéssel – amely a Loyolai-féle lelki gyakorlatok módszerével folyik, de elsősorban nem szorosan vallási, hanem politikai-ideológiai kérdésekkel foglalkozik.”⁶⁴

A Máriafalva felépítésére indított gyűjtésnek is az Országos Katolikus Szövetség, a Budai Katolikus Kör, vidéken pedig a plébánosok és apácák által vezetett Mária-kongregációk adtak keretet. Valószínűleg a jezsuiták már a 19. század végén felismerték a nők egyenjogúságért indított küzdelemének – vagy a feminizmusnak – jelentőségét, és a korábban háttérbe szorított nők elszántságát, kitartását, lelkesedését a társadalmi munkában, ezért igyekeztek minden társadalmi rétegből integrálni a lányokat és asszonyokat vallási és politikai jellegű tevékenységükbe.

---

64 Szabó 2015. 308.